

3. Yılımıza
Girdik

Kürt Tarihi

Sayı: 13 • Haziran-Temmuz 2014 • Fiyat: 10 ₺

Kürtler Tarihle, Tarih Kürtlerle Buluşuyor

OSMANLININ "SADIK KÜRT" VE
"VAHŞİ KÜRT" ALGISI

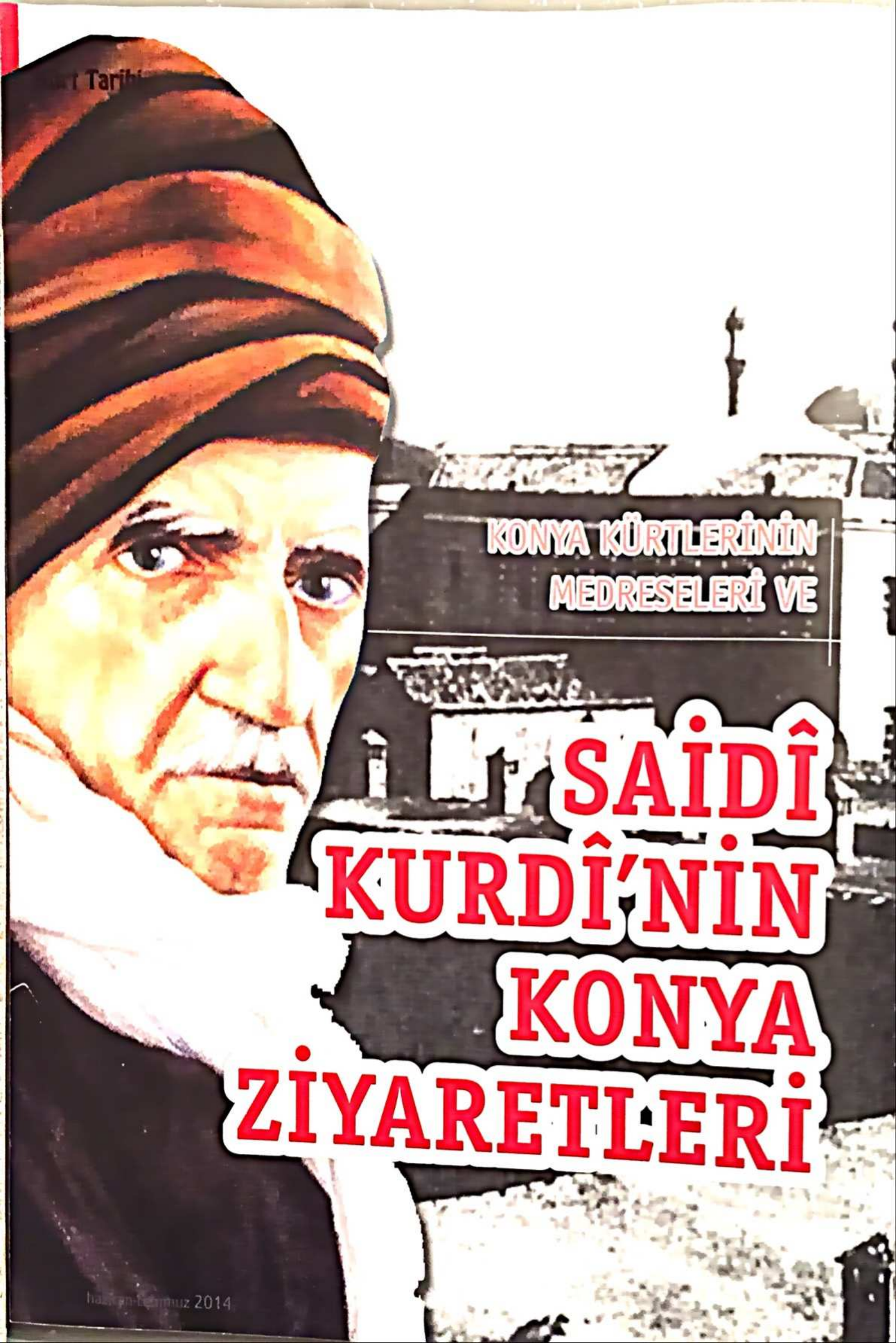
**CİNLER, DEVLER
VE SİYASET**

Ebu Suud Efendi
ve Kökeni

The Times Gazetesinde
Bedirhanlar'ın Çöküşü

Ortaçağ Kaynaklarında
Kürt Yahudiler

Tarih

KONYA KÜRTLERİNİN
MEDRESELERİ VE

**SAİDÎ
KURDÎ'NİN
KONYA
ZİYARETLERİ**

Üstad Konya'ya ilk ziyaretini 9 Aralık 1959'da yapar. 1960 Darbesi'nin arifesinde yapılan bu ziyaret, üstadın "veda ziyaretleri" dediği gezilerinin ikincisidir. İlk ziyaretini Ankara'ya yapan Üstad, kendini bir anda siyasi bir kargaşanın içinde bulur. DP'nin iyice sindirilmeye çalışıldığı, mürteçilikle suçlandığı bir dönemde, Üstad'ın başındaki sarkı bile Kemalist çevre için kara propaganda aracı olmuştur.

SEDAT ULUGANA

1811 yılında Hindistan'dan Kürdistan'a dönen Mevlana Halid Nakşibendiliği çok benimsemiş bir Kürt âlimdi. Kürdistan'daki Kürtlerin çoğunluğu Şafii'ydi. Şeyhlerin dini anlamda giderek güçlendiği Kürdistan'da Kadiri tarikatı etkindi. Önceleri Kadiri şeyhleriyle çatışan Mevlana Halid'in halifeleri, 1850'li yıllarda son Kürt mirliklerinin de Osmanlı yönetimi tarafından ortadan kaldırılmasıyla birlikte, Kürdistan'da oluşan otorite boşluğunu da kullanarak Nakşibendiliği daha rahat bir şekilde yaydılar. Hakkâri civarında yerleşik olan Nehriler aracılığıyla geniş bir yayılma alanı bulan Nakşibendiliğin Halidi kolu, daha sonraki yıllarda bütün Kürtleri etkiledi. Osmanlı'nın yönetim sınıfında bulunan etkin devlet adamlarının çoğunun da Nakşibendiliğe tabi olması, Halidiliğin yayılmasında ayrıca kolaylaştırıcı etken oldu. Kürt mirlikleri ortadan kaldırıldıktan sonra, otorite boşluğunu Halidi şeyhleri doldurdu.

Bu durum Kemalistlerin medreseleri kapatmalarına ve Kürdistan'daki şeyhleri katledip sürgün etmelerine kadar sürdü. 1925'te Kürt hareketinin önderi olan Şeyh Sait de Halidi şeyhiydi.

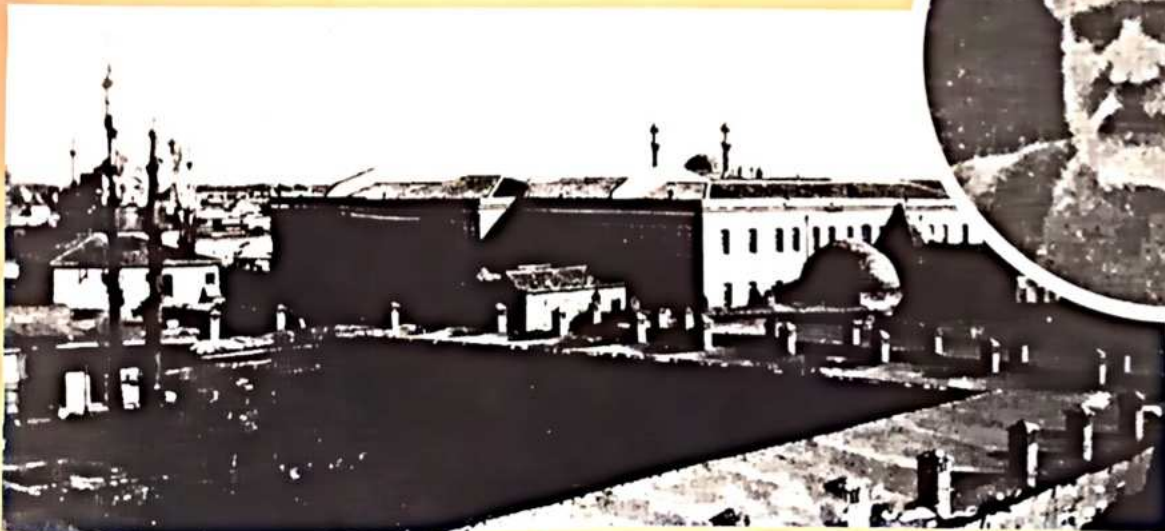
KONYA'DA HALİDİ ŞEYHLERİ VE MEDRESELERİ

Halidilik, Kürdistan'dan sonra Anadolu'ya da yayılmaya başladı ve bu defa da Mevlevilik ile çatıştı. Bilindiği üzere Konya Mevleviler için kutsal merkez konumundadır. Mevlana Celaledin-i Rumi'nin türbesi ve soyundan geldiklerine inanılan "Çelebi" ailesi Konya'dadır. Tarikatı yaymak için yola çıkan Halidi halifelerinden bazıları Konya'ya uğradı. Konya'da medreseler kuran Kürt şeyhleri hem Konya Kürtleri hem de Türkmenler arasında etkin

Kürt Hacı Ali Efendi'nin konyada inşa ettiği ve yıllarca oğlu Mustafa ile ders verdiği Zincirli Medresesi 1930'da Kemalistlerce yıkılmıştır.

Kürt Hacı Ali Efendi Hoca.

Saidi Kurdî'nin
Konya dönüşü.

olmaya çalıştılar. Bu medreselerden Kürt Hacı Ali Efendi Medresesi, Kemalistlerin medreseleri kapatmasına kadar eğitim vermeye devam etmiştir.²

Halidi şeyhleri Konya'da Mevlevilerce hakir görüldü ve Halidilik "Kürt mezhebi" denilerek karalanmaya çalışıldı. Mevlevi dedelerine göre Halidilik "bilgisiz ve cahillerin" tarikâtıydı. Kitapları ve öğretileri yoktu. Buna karşılık Kürt din adamları başta Kürtçe dini elyazmaları, Arapçayı öğretmek amacıyla yazılmış Kürtçe terkipleri ve *Nûbihara Biçûkan* gibi eserleri çoğaltma yoluna gittiler.³ Mevlevi şeyhleriyle bir çeşit kültür yarışına giren Halidiler, belli başlı Kürt klasiklerini ellerinden geldiğince çoğaltmaya çalıştılar. Öyle ki *Şerefname*'nin bazı nüshalarını bile Konya'da bulmak mümkündür. Bütün bu çalışmalarına rağmen, Halidiler Konya'nın Kürt köylerinde etkili olamadılar. Konya'nın yerli Kürtlerinin, Halidilerden pek etkilenmediklerinin başlıca kanıtı hemen hepsinin Haneфи olmasıdır. Elbette bunun çeşitli nedenleri vardır. Başta şunu belirtmek gerekir: Konya'nın yerli Kürtleri daha çok şehre uzak köylerde yaşadıkları için, Halidi şeyhleriyle diyalogları ya hiç olmamış ya da çok az olmuştur. Keza, Halidi medreselerinde eğitim dilinin Kürtçe olması se-

Ustadın Isparta 20-001 plakalı arabası.

bebiyle Halidiler hep baskı altında tutulmuştur. Ancak, Konya Kürtlerinin Halidi halifelerinden etkilenmemiş olmaları, onların Kürtçe medrese eğitimi görmediği anlamına gelmiyor.

Cihanbeyli'nin Gölyazı (Xelikan) köyünden Molla Hasan ve Molla Mehmet adlı kardeşler yetim kalınca devlet tarafından Konya şehir merkezinde bir yetimhaneye verilirler. Kayseri'de ve Konya'da çeşitli medreselerde eğitim verirler. Daha sonra Gölyazı'ya dönerek 1875 yılında Feyziye Medresesi'ni kurarlar. Medresenin eğitim dili Kürtçedir. İki kardeşin köyde medrese yapma çalışmaları tam anlamıyla bir fedakârlık örneğidir. Dönemin tanıklarına göre iki kardeş Gölyazı'nın az ilerisindeki "Sırté Gir" adlı höyükten sırtlarında taş taşıyarak medreseyi inşa eder-

Bediüzzaman Konya dönüşünde,
Ural tarafından çekilmiş bir fotoğraf.

Konya dönüşü Bolvadi'nde fotoğrafı çektiren
Erzincanlı Kemal Ural ile birlikte.

ler. Gölyazı'da medrese açıldıktan sonra, civardaki Kürt köylerinden çocuklar, Gölyazı'ya gidip eğitim görürler. Medresede dini eğitim yanında, matematik, fenni ve sosyal bilimler de öğretilir. Mela Mehmet'in torunlarına göre çevredeki Türk çocuklar da Feyziye Medresesi'nde eğitim görürler. Medreselerdeki melalardan biri; Mela Hasan Türkçe eğitim de vermiştir. 1914 yılında Mela Hasan'ın vefatının ardından Mela Mehmet Feyziye'nin tek müderrisi olarak medreselerin kapatılmasına kadar tek başına ders verir. Soyadı kanunuyla Hatipoğlu ve Akçakoca soyadını alan bu melaların torunları günümüzde de Gölyazı'da yaşamaya devam ediyorlar. İki melanın da mezarı Gölyazı'dadır.⁴

SAİDİ KURDİ KONYA'DA

Soğuk ve karlı bir kış gününde, yörenin önde gelen Kürt beyleri ve din adamlarıyla birlikte sürgüne gönderilen Molla Saidî Kurdî, vefat edinceye kadar Van ve Bitlis'e dönemedi. Sürgün yaşamının derin izlerini her zaman üzerinde taşıyan üstadın öz kardeşi Abdülmecit Ünlükul, yaşamının bir kısmını Konya'da geçirdi. Birinci kuşak Konya Kürtleri ile (Yerli Kürtler de denilebilir) pek diyalogu olmayan Ünlükul, Konya'da daha çok mutasavvıf çevre ile ilişki içerisinde

olmuştur. İkinci kuşak Konya Kürtleri olarak nitelendirebileceğimiz, Osmanlı-Rus savaşları dolayısıyla Konya'ya göç eden muhacir Kürtler ile diyalog içinde olmuştur. 2012 yazında Konya'nın Dolav semtinde görüştüğüm Vanlı yaşlı Kürtler, Ünlükul ile her daim görüştüklerini ve kendisine hürmet ettiklerini belirtiyorlardı. Kardeşini ziyaret etmek için birkaç kez Konya'ya gelen Üstad'ın Konya Kürtleri ile ilişkilerinin ne düzeyde olduğu, Konya Kürtlerinin Ünlükul'dan ne şekilde etkilendikleri, Rohat Alakom'un da belirttiği gibi başlı başına bir araştırma konusudur. Konya Kürtlerini araştırma sürecinde Üstad'ın Konya günlerine dair doyurucu bilgi bulmak mümkün olmadı. Devlet, batı bölgelerinde özellikle Türkler arasında yürüttüğü çalışmalarını engellemek amacıyla her seferinde Üstad'ın Kürtlüğünü öne sürmüş, Kürtlüğünü unutmamasına izin vermemiştir. Devlet, Üstad'ın Konya ziyaretlerine karşı da halkı bu yönde kışkırtmaya çalışmıştır.⁵

Üstad Konya'ya ilk ziyaretini 9 Aralık 1959'da yapar. 1960 Darbesi'nin arifesinde yapılan bu ziyaret, üstadın "veda ziyaretleri" dediği gezilerinin ikincisidir. İlk ziyaretini Ankara'ya yapan Üstad, kendini bir anda siyasi bir kargaşanın içinde bulur. DP'nin iyice sindirilmeye çalışıldığı, mürteçilikle suçlandığı bir dönemde, Üstad'ın başındaki sarık bile Kemalist çevre için kara

80 lik ihtiyar Salt Nursi dün koltukla Ağır Ceza Mahkemesine getirilirken (Foto: Hürriyet)

Dini siyasete alet eden 80 lik pirin duruşması

Salt Nursi dün kendisine yapılan isnatları reddetti

Dini siyasete alet ederek propaganda yaptığı iddiasıyla ve Bakan Kanununun 16 ncı maddesi de ilâhiyle hakkında dava açılan Salt Nursi isminde birinin muhakemesine dün Birinci Ceza Mahkemesinde başlanmıştır. Gasvî mevkul olarak muhakeme edilen Salt Nursi'nin hüviyeti tesbit edilmiştir. Halen 80 yaşında olan...

Dini siyasete alet eden 80 lik pir

(Baş tarafı 1 inci sayfadaki masına dair okunmuş kararname içinde. Gençlik rehberi, adli komisyon Bakanlar Kurulu kararıyla toz tutturuldu; Tevelli Mahkemesinde tahakkül eden bu kitapta, Salt Nursi'nin laikliğe aykırı olarak siyasi menfaat ve şahsi nüluz teminine çalıştığı bu sebeple tecziyeci yoluna gidilmesi istenmekte idi.

Söz alan savcı, muhakemenin gittikçe devam etmesini talep etmişse de mahkeme heyeti müstahabur hâl görmediğinden aenâli yapılmamasına karar vermiştir.

Sanağın söyledikleri Sanayusuna bağlanan Salt Nursi

95 lik bir hoca Ağırcezada...

Sait Nuri dün ağır ceza mahkemesinden çıkarken (Yazısı İkinci sayfede)

Hürriyet gazetesi
22 Ocak 1952.

propaganda aracı olmuştur. Esasında Kemalizmin bir türevi olan Celal Bayar ve DP kadrosu, Üstad'ın gezilerinden korkmuş, gezileri engellemeye çalışmışlardır. Bazı çevrelerin özellikle Üstad'ın Kürtlüğü üzerinden halk arasında yürüttükleri kara propagandanın tutmadığının en büyük kanıtı da, Üstad daha Konya'ya ayak basar basmaz, yollara dökülen binlerce insandı. Elbette bu insanların arasında Dolav semtindeki yoksul ve sürgün Kürtler de vardı. Mehmet Uzuntaş adlı yaşlı bir Vanlı Kürt⁶, o gün hüngür hüngür ağladığını söylüyordu. Devletin sıkı takibinde tutulan Konya ziyareti, dönemin devlet gizli yazışmalarını da hızlandırır. Öyle ki Üstadın Konya'yı ziyaret ettiği 9 Aralık 1959 tarihli, Milli Savunma Bakanı Etem Menderes'in imzasını taşıyan "gizli ve acil" ibaresini taşıyan yazıda geçen bir cümle ilginçtir: "Nurculuğun Komünizm, Kürt ve Arap milliyetçiliği ile olan münasebetleri (...) Bu arada Saidi Nursi'nin ve diğer elebaşlarının durumları ile nur yayınlarının tamamını ihtiva eden bir dokümanın teminine ihtiyaç duyulmaktadır."⁷

Devletin Üstad'ın Kürtler ile temasta bulunmasından çok korktuğu ortaya çıkıyor. Peki, kim-

Akşam gazetesi 23 Ocak 1952

di bu Kürtler? Üstad'ın Kürdistan'dan binlerce kilometre uzakta olduğunu hatırlarsak, geriye kalan Kürtlerin Anadolu'ya dağıtılmış sürgün ve yerli Kürtler olduğu çıkarımında bulunabiliriz. Kaldı ki Üstad, Ankara üzerinden karayoluyla Konya'ya geçmiştir. Bilindiği üzere Ankara-Konya arası yol güzergâhı deyim yerindeyse Kürt köyleriyle örülmüştür. Dönemin basınına göre yol boyunca köylüler yola çıkarak Üstad'a sevgi gösterilerinde bulunmuştur.⁸ Üstad'ın Konya Kürtleri ile ilk temasının da böyle gerçekleştiği tahmin edilebilir. İkinci Konya ziyaretini 19 Aralık 1959'da gerçekleştiren Üstad, polis tarafından şehirden ayrılmaya zorlanmıştır. Dönemin basınına göre Üstad daimi olarak Konya'da kalmak için bakanlığa müracaat etmiştir.⁹ Akabinde de Konya'da tutuklanmalar başlamıştır. Söz konusu tutuklanmalar Konya'da yayımlanan *Meram* gazetesinde şöyle haberleştirilmiştir:

Dün Şehrimizde 5 Nurcu Tevkif Edildi. Camilerde toplu hâlde Bediüzzaman Saidi Kürdi-

Nursî'nin (Risale-i Nur'unu) okumak ve propaganda yapmaktan sanık olarak dün şehrimizde adliyede yapılan sorguya müteakip beş nuru tevkif edilmişler ve cezaevine gönderilmişlerdir. Bunlar D. Sadullah Nutku, Mazhar İyidöner, Osman Yıldız, Hasan Helvacılar, Mustafa Kırıkçı'dır. Sanıkların duruşmasına yakında başlanacaktır.¹⁰

Bu zorlu süreçten sonra Ankara'nın yolunu tutan Üstad, birkaç milletvekili ile görüşür. CHP Van Milletvekili Abdülvahap Altunkaynak, Üstad'ın görüşme isteğini reddeder.¹¹ 6 Ocak'ta tekrar Konya'ya gelen Üstad, burada Arapça öğretmenliği yapan Kardeşi Abdülmecid Ünlükul'u ziyaret etmiştir. DP, Konya'dan Isparta'ya dönen Üstad'ın yolculuk yapmasını yasaklamıştır. Bunun üzerine Ankara'ya hareket eden Üstad'ın Ankara'ya girmesine izin verilmez. Dönemin basınına göre, Ankara'ya giden bütün yollar polis tarafından tutulur. Üstad, Konya ve Eskişehir yolunun kesiştiği Gölbaşı'nda bekletilir. Ne Konya'ya gitmesine ne de Ankara'ya girmesine izin verirler. Polatlı üzerinden Emirdağ'a geri gönderilir. Söz konusu gelişme *Cumhuriyet* gazetesinde haberleştirilmiştir:

Said'i Nursî'nin gelmesi ihtimali bulunan Konya-Eskişehir yoluna Emniyet Genel Müdürünün 101 plaka sayılı makam arabası sevk edilmiş ve Gölbaşı'nda Konya yolu ile Eskişehir yolunun birleştiği üç yol ağzında bekletilmiştir. Ayrıca Balgat, Konya ve Eskişehir yollarının kesiştiği

mahalde de birkaç trafik otomobili ile 1. Şubeye ait otomobiller bekletilmiştir. Otomobillerde bulunan Ankara Emniyet Müdürlüğü 3. Şube Müdürü Kenan Koç hareketi telsizle takip etmiştir. Saidi Nursi saat 16.45 sıralarında Eskişehir yolundan Balgat yoluna gelmiş, burada arabayı durduran 1.Şube Müdürü Necati Bicioğlu, kendisinin artık Ankara'ya girmesinin mahzurlu hale geldiğini bildirmiştir. Polis, Saidi Nursi'nin şehre girmesine mani olacağını her ne kadar gazetecilerden gizlemiş ise de vaka yerine giden muhabirimiz kalabalığı ve polislerin Nursi'yi geri çevirmelerini uzaktan takip edebilmiştir. Saidi Nursi, kendisine yapılan tavsiyeyi dinlemiş ve Isparta 20 001 plakalı otomobili ile Polatlı üzerinden Emirdağ'a gitmiştir.¹²

Konya'ya her gelişinde tecrit edilen Üstad'ın, Konya Kürtleri ile olan ilişkilerinin sınırlı kaldığı açıktır. Üstad'ın Konya'ya apayrı bir değer vermesinin başlıca nedeninin şehrin dini bir merkez olmasının yanında, kendisinin de yakından bildiği ve tanıdığı yüzlerce Kürt din adamına ev sahipliği etmesiydi. Önümüzdeki zaman diliminde, kendisine Üstad Saidî Kurdî'yi araştırma konusu olarak seçen araştırmacılar, yazılı kaynakların yanında daha çok sözlü kaynağa ulaşabilirse, Üstad'ın o dönem Konya Kürtleri üzerinde nasıl bir tesir bıraktığı daha iyi anlaşılacaktır.●

DİPNOTLAR

- 1 Dr. Nazmi Aziz Selcan, "Türkiye'nin Sıhhi-i İctimai Coğrafyası - Konya Vilayeti", *Türkiye Büyük Millet Meclisi Umûr-ı Sıhhiye ve Muavenet-i İctimaiye Vekaleti*, cüz'ü: 8, Ankara: Öğüt Matbaası, 1922, s. 21.
- 2 Konya'daki medresenin Kürt Hacı Ali Efendi'nin kendisi tarafından mı yoksa ondan icazet alan talebeleri tarafından mı kurulduğu bilinmiyor. Halidi halifesi olan Kürt Hacı Ali Efendi, Siverek'in Madon Köyü'nde doğmuştur. Sonra Urfa'ya yerleşerek uzun yıllar Urfa'da Haydariye Medresesi'nde ders vermiştir. Hac dönüşünde Bağdat'ta Mevlana Halid'in halifesi olan Şeyh Osman Sıraceddin'i tanımış ve ona bağlanmıştır.

Böylece Halidiliğe intisap eden Kürt Hacı Ali Efendi, 1894 yılında medresedeki görevini oğlu Şeyh Hacı Abdurrahman'a teslim etmiştir. 3 Şubat 1911 yılında vefat etti. Hacı Abdurrahman'ın kızı Sakine, Suruçlu öğretmen Behzat Bey ile evlendi ve bu evlilikten Demokratik Toplum Partisinin kapatma kararını verecek olan Yargıtay'ın eski cumhuriyet başsavcısı olacak olan Abdurrahman Yalçınkaya doğdu. Yalçınkaya'nın kardeşi Bakır Yalçınkaya ise bir Halidi Kürt olarak yaşadı. Bir dönem Konya'da öğretmenlik yaptı. 2004 yılında Suruç'un Kara Köyü'nde vefat etti.

- 3 Mella Yunus'un *Terkibül Kurdî*'sini, Ahmedê Xani'nin *Nûbihara Biçûkan*'ını, *Mewlûda Bateyî*'yi ve daha birçok Kürtçe

elyazmasını Konya'nın muhtelif kütüphanelerinde bulmak mümkündür. Bu eserlerin Konya nüshaları hep Konya'daki Kürt din adamları tarafından istisnah edilmiştir.

- 4 Bilgiler, Molla Mehmet'in torunlarından Şair Ömer Faruk Hatipoğlu ve Mehmet Emin Akçakoca'dan alınmıştır.
- 5 Cemalettin Canlı ve Yusuf Kenan Baysülen, *Zaman İçinde Bediüzzaman*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2010, s. 573.
- 6 Mehmet Uzuntaş ile mülakat, 2011, Konya.
- 7 *Polis Dergisi*, sayı 106, 1998.
- 8 *Tercüman*, 10 Aralık 1959.
- 9 *Hürriyet*, 30 Aralık 1959.
- 10 *Yeni Meram*, 7 Ocak 1959.
- 11 Abdülvahap Altunkaynak, Van'ın Erciş ilçesinin Zilan bölgesindeki Doğanç

Köyü'ndendi. Bölgenin Seyyid ailesi olan "Berzenciler"dendi. Üstad 1926 kışında, Kürt beyleri ve din adamlarıyla birlikte sürgüne gönderilirken, Seyyid Abdülvahap, amcasının çocukları Seyyid Resul ve Seyyid Süleyman ile birlikte Ağrı İsyanı'na katıldı. İsyanın Zilan Katliamı ile sonuçlanmasıyla birlikte İran'a kaçtı. 1937'de Türkiye'ye özel bir af ile geri döndü. Sonra Ferit Melen, M. Sait Erdinç ile birlikte Van'dan CHP milletvekili olarak TBMM'ye seçildi. Üstad ile Van'dan kalma bir hukuklarının olduğu biliniyor. Amcasının çocukları Seyyid Süleyman ve Seyyid Resul Ağrı Dağı'nda bir çatışmada Biroyê Heskê Têlli ile birlikte katledildiler.

- 12 *Cumhuriyet*, 11 Ocak 1959.